

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง*

GUIDELINES FOR CONSERVATION AND RESTORATION OF WATERSHED FORESTS USING COMMUNITY METHODS IN WANG NUEA DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

ภัทรกร ปันชนาธนาตุล*, พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ, พระมหาบุญเลิศ ช้วยธานี

Phattharaphorn Panchayathanadul*, Phrapalad Prapoj Yusamran, Phramaha Boonlert Chuaythane

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี นครปฐม ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,

Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: phattharaphorn39@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง 2) พัฒนาระบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชน และ 3) นำเสนอกลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 25 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม 5 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้วิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชนในอดีต ประกอบด้วย พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่า พิธีปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน การทำแนวป้องกันไฟป่า 2) การพัฒนาระบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชน โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับวิธีชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ ที่สืบสานจากภูมิปัญญาพื้นบ้านผ่านพิธีกรรม การพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างป่าไม้ แม่น้ำ และคน โดยเป็นการสร้างความสามัคคีปองต้องร่วมแรงร่วมใจ ขับเคลื่อนเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป และ 3) กลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชน ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ ยึดถือแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปในทางเดียวกัน จากผลการวิจัยได้สรุปองค์ความรู้ คือ ความรู้ K = (Knowledge) การมีส่วนร่วม P = (Participation) นวัตกรรมภูมิปัญญา W = (Wisdom Innovation) กลุ่มอนุรักษ์ C = (Conservation) เครือข่าย S = (Social Network)

คำสำคัญ: การอนุรักษ์และฟื้นฟู, ป่าต้นน้ำ, วิธีชุมชน

Abstract

This research aims to 1) Study the conservation and restoration of headwater forests by community methods in Wang Nuea District, Lampang Province, 2) Develop the process of conservation

and restoration of headwater forests by community methods, and 3) Propose the mechanism of conservation and restoration of headwater forests by community methods. This is a participatory action research with key informants in in-depth interviews, 25 monks/persons, and focus group discussions, 5 monks/persons, using a structured interview form. The data were analyzed in terms of content and presented in a descriptive manner. The results showed that 1) The study of conservation and restoration of headwater forests by community methods in the past consisted of the forest destiny ceremony, the forest ordination ceremony, the reforestation ceremony, the construction of water retention dams using local wisdom, and the construction of forest firebreaks. 2) The development of the process of conservation and restoration of headwater forests by community methods by integrating Buddhist principles with community methods in conservation and restoration of headwater forests, making people in the community aware of the importance of inherited local wisdom through rituals, and the interdependence between forests water, and people, which creates unity and harmony. Continue to drive networks to conserve and restore headwater forests sustainably. 3) The mechanism of conservation and restoration of watershed forests by community methods has been used for both direct and indirect benefits which is consistent with the way of life, beliefs, and cultures in each locality, adhering to the same practices. From the research results, the knowledge is summarized as follows: Knowledge K = (Knowledge), Participation P = (Participation), Wisdom innovation W = (Wisdom innovation) Conservation group C = (conservation), Network S = (Social Network).

Keywords: Conservation and Restoration, Headwater Forests, Community Lifestyles

บทนำ

ป่าไม้ของประเทศไทยถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วตามแรงหนุนเนื่องของประชากรที่เพิ่มขึ้นผนวกกับพลังผลักดันทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเสรีที่มุ่งค้าขาย โดยใช้ป่าเป็นตัวยึดเชิงพาณิชย์ การเช่นนี้ก่อให้เกิดภาวะแห้งแล้งเนื่องจากต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อยามน้ำหลากก็เกิดน้ำท่วมฉับพลันและมีการพังทลายของดินอย่างรุนแรง จนเป็นปัญหาต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร กลายเป็นทุกข์ร้อนของแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องป่าไม้เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงห่วงใยเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มเสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเป็นต้นมา (สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร, 2551) ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2520 ณ อำเภอยะบะดี จังหวัดลพบุรีที่ทรงตรัสว่า “การที่จะมีต้นน้ำลำธารไปชั่วกาลนานนั้นสำคัญอยู่ที่การรักษาป่าและปลูกป่าบริเวณต้นน้ำซึ่งเป็นยอดเขาและเนินสูงชัน ต้องมีการปลูกป่าโดยไม่ยั้งต้น และปลูกไม้พุ่มซึ่งไม้พุ่มนั้นราษฎรสามารถตัดไปใช้ได้ แต่ต้องมีการปลูกป่าทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้นนั้นจะช่วยให้อากาศมีความชุ่มชื้น เป็นขั้นตอนหนึ่งของระบบการให้ฝนตกแบบธรรมชาติ ทั้งยังช่วยยึดดิน

บนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตกอีกด้วย ซึ่งถ้ารักษาสภาพป่าไม้ไว้ให้ดีแล้ว ท้องถิ่นก็จะมีน้ำไว้ใช้ชั่วนานาน” (ชื่น ศรีสวัสดิ์, 2543)

จังหวัดลำปางถือเป็นพื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และแร่ธาตุมากมาย จึงเป็นสาเหตุทำให้ชาวบ้าน รวมถึงนายทุนและผู้มีอิทธิพลเข้าไปทำลายป่าหรือจับจองที่ดิน เพื่อใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ทรัพยากรป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์มีจำนวนน้อยหรือลดลงตามลำดับ ซึ่งอำเภอวังเหนือเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งในอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2533 ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของจังหวัดพะเยา เชียงราย และลำปาง รวมเนื้อที่ประมาณ 1,170 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศเป็นเขาสูงทอดตัว แนวเหนือ-ใต้ ดอยหลวงเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดน้ำตกวังแก้วเป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดของจังหวัดลำปาง มีชั้นน้ำตกประมาณ 110 ชั้น แต่เป็นชั้นใหญ่ 7 - 8 ชั้น น้ำตกไหลอยู่ตลอดปี นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงยังมีน้ำตกวังทอง ซึ่งมีลักษณะคล้ายน้ำตกวังแก้ว (วีระศักดิ์ สมยานะ, 2552) เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำวัง ซึ่งเป็นแม่น้ำหลัก และเกิดแม่น้ำสายรองอีกหลายสายที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตให้กับชาวจังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ปัญหาของอำเภอวังเหนือซึ่งเป็นป่าต้นน้ำ หรือเรียกว่าภูเขาผืนน้ำ เนื่องจากเกิดจากการบุกรุกแผ้วถางป่าของราษฎรเพื่อขยายเขตพื้นที่ทำมาหากิน

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง” โดยศึกษาถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เพื่อนำไปสู่พัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และได้กลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปางที่จะขับเคลื่อนกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือจังหวัดลำปางให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง
3. เพื่อเสนอกลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research-PAR) ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่ของชุมชนตำบลวังแก้ว และตำบลทุ่งฮั่ว อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระภิกษุและประชาชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง จำนวน 30 รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก 25 รูป/คน สันทนากลุ่ม 5 รูป/คน เลือกแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง แบบสอบถาม และการสำรวจ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง บันทึกการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล ในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนมีการเก็บรวบรวมข้อมูล 5 ระยะ คือ 1) ระยะเตรียมการ ประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย 2) ระยะการวางแผน เพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรม 3) ระยะการปฏิบัติตามแผน เพื่อพัฒนาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน 4) ระยะการสังเกตผล เพื่อติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมาย และ 5) ระยะการสะท้อนผล เพื่อสรุปวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น นำเสนอเชิงพรรณนา และสรุปนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอลำปาง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอดีตโดยรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการประกอบประเพณีผ่านพิธีกรรม และวิธีการ ประกอบด้วย 1) พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่า พิธีปลูกป่า 2) การทำฝายชะลอน้ำแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน และ 3) การทำแนวกันไฟป่า เป็นการหยิบยกเอาภูมิปัญญาและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด อันสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และศรัทธาของชุมชน เป็นการกระตุ้นผู้คนให้สำนึกในบุญคุณของดิน น้ำ ป่า ให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ

การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน ประกอบด้วย การสืบชะตาป่า การบวชป่า และการปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวกันไฟป่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับวิถีชุมชน ทำให้คนในชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่ได้ใช้การสืบสานจากการศรัทธาสานต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านผ่านพิธีกรรม หลักธรรมสังคัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างป่า น้ำ และคน การจัดทำฝายชะลอน้ำ ช่วยในการฟื้นฟู และอนุรักษ์ป่าไม้ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น ๆ อีกด้วย การทำแนวกันไฟเป็นเครื่องมือที่ง่ายที่สุดในการที่ไม่ให้ ไฟ ที่ไหม้ในผืนป่าไม่ลุกลามขยายพื้นที่ และเป็นแนวตั้งรับไฟป่าได้ง่าย การสร้างความสามัคคีปองต้องร่วมแรงร่วมใจ ขับเคลื่อนเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป

กลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน คือ 1) กลไกเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้วยภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาถึงลูกถึงหลาน ผ่านพิธีกรรม คือ พิธีไหว้ผีขุนน้ำ พิธีสืบชะตาป่า บวชป่าต้นน้ำ ป่าสมุนไพร่พื้นบ้าน การทำป่าเปียก การทำฝายชะลอน้ำโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน การใช้ประโยชน์จากป่ามาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ 2) กลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำด้วยเครือข่ายชุมชน การรวมกลุ่มสร้างเครือข่าย บทบาทหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมการเกื้อหนุน การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็งนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน และยังมีการปลูกจิตสำนึกเยาวชนในเรื่องการปลูกป่า รักสิ่งแวดล้อม ผสานความร่วมมือสามัคคีจะทำให้เกิดพลังในการตื่นตัว ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูได้อย่างยั่งยืน 3) กลไกการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืน

การขับเคลื่อนการอนุรักษ์ผ่านกิจกรรมของประชาชนในพื้นที่และใกล้เคียง ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ นับว่าเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่าเพื่อความยั่งยืน การยึดถือแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปในทางเดียวกัน และ 4) กลไกนวัตกรรมสังคมที่เกี่ยวกับการวิจัย สำคัญต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน ทุกคนในชุมชนชาวกันตูละ รักษา หวงแหน และมีข้อตกลงร่วมกัน การส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนในชุมชน การส่งเสริมอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินงานของป่าชุมชนแต่ละแห่งก็ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความต้องการของชุมชนที่มุ่งหวังได้รับจากป่าต้นน้ำของชุมชน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอดีตโดยรูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการประกอบประเพณีผ่านพิธีกรรม และวิธีการ ประกอบด้วย 1) พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่า พิธีปลูกป่า 2) การทำฝายชะลอน้ำแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน และ 3) การทำแนวกันไฟป่า เป็นการหยิบยกเอาภูมิปัญญาและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด อันสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และศรัทธาของชุมชน เป็นการกระตุ้นผู้คนให้สำนึกในบุญคุณของดิน น้ำ ป่า ให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติ โดยการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน ประกอบด้วย การสืบชะตาป่า การบวชป่า และการปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวกันไฟป่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับวิถีชุมชน ทำให้คนในชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่ได้ใช้การสืบสานจากการศรัทธาฐานต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านผ่านพิธีกรรม หลักธรรมสังควัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างป่า น้ำ และคน การจัดทำฝายชะลอน้ำ ช่วยในการฟื้นฟู และอนุรักษ์ป่าไม้ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น ๆ อีกด้วย การทำแนวกันไฟเป็นเครื่องมือที่ง่ายที่สุดในการที่ไม่ให้ ไฟ ที่ไหม้ในผืนป่าไม่ลุกลามขยายพื้นที่ และเป็นแนวตั้งรับไฟป่าได้ง่าย การสร้างความสามัคคีปองดองร่วมแรงร่วมใจ ขับเคลื่อนเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย ศุภปัญญาพงษ์ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ ที่สรุปว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองกองเหนือ มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติแบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งด้านการประกอบอาชีพ และความเป็นอยู่ โดยชาวบ้านในชุมชนมีความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองคะยาง ประชาชนให้ความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำเป็นอย่างยิ่ง โดยการสร้างฝายชะลอน้ำที่มีความจำเป็น และเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชน มีการทำประชาพิชัย ได้ประขามติ จากการเห็นความสำคัญ เชิญผู้รู้ ผู้ชำนาญร่วมวางแผนดำเนินดำเนินงานที่ 2 เหมาะสม มีวัสดุ มีงบประมาณที่เพียงพอที่เกิดขึ้นได้จากการบริจาค และมีความพร้อมในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน และได้เรียนรู้ร่วมกันและเริ่มปรับตัวเพื่อความเหมาะสม และชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดจิตสำนึกในการหวงแหนรักษาทรัพยากรในชุมชน (สมชาย ศุภปัญญาพงษ์ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพักตรา สุทสุภา ที่สรุปว่า การอนุรักษ์ธรรมชาติในภูมิลานประสบความสำเร็จเนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น นโยบายระดับชาติ กฎหมาย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชน จริยธรรมทางพุทธศาสนา และบรรทัดฐานทางสังคม ด้านความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการต่อการ

อนุรักษ์ธรรมชาติ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับนโยบาย กฎหมาย แผนงานการอนุรักษ์และพัฒนา และโครงการที่รัฐดำเนินการ ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติและมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย ได้แก่ โครงการพัฒนาการอนุรักษ์แบบบูรณาการที่มีการปรึกษาหารือกับชุมชน การประยุกต์ใช้แนวทางของ B2C2 เพื่อการจัดทำแนวเชื่อมต่อระบบนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง และการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ (สุพักตรา สุทสุภา, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ น้ำทิพย์ กาศรัวิชัย ที่สรุปว่า การดำเนินงานของเครือข่ายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านแม่ตุงตึง มีคุณลักษณะร่วมกัน ได้แก่ การรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การเกื้อหนุนพึ่งพากัน และการมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข ประกอบด้วย ควรมีการประสานงานความร่วมมือในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับกลุ่มย่อย ความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนยังไม่เพียงพอ ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายให้กับราษฎร และหน่วยงานบางหน่วยงานไม่ได้เข้ามามีบทบาทอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับราษฎรบางส่วนไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมของเครือข่าย หน่วยงานในพื้นที่ควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และมีการกำกับดูแลติดตามการดำเนินงานให้มีความต่อเนื่อง (น้ำทิพย์ กาศรัวิชัย, 2567)

การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชน ประกอบด้วย การสืบชะตาป่า การบวชป่า และการปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวกันไฟป่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับวิถีชุมชน ทำให้คนในชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ที่ได้ใช้การสืบสานจากศาสนาพุทธศาสนาต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านผ่านพิธีกรรม หลักธรรมสังคัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างป่า น้ำ และคน การจัดทำฝายชะลอน้ำ ช่วยในการฟื้นฟู และอนุรักษ์ป่าไม้ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติประเภทอื่น ๆ อีกด้วย การทำแนวกันไฟเป็นเครื่องมือที่ง่ายที่สุดในกรณีที่ไม้ให้ ไฟ ที่ไหม้ในผืนป่าไม่ลุกลามขยายพื้นที่และเป็นแนวตั้งรับไฟป่าได้ง่าย การสร้างความสามัคคีปองดองร่วมแรงร่วมใจ ขับเคลื่อนเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการในการดำเนินการ 4 ขั้นตอน (Paor) คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) เพื่อนำไปประกอบการอธิบายตามกระบวนการดำเนินการตามแผนของกิจกรรม ดังนี้ แผนที่ 1 การจัดกิจกรรม เรื่อง การสืบชะตาป่า การบวชป่า และการปลูกป่า แผนที่ 2 การจัดกิจกรรม เรื่อง การทำฝายชะลอน้ำ และซ่อมแซมจุดที่ได้รับเสียหายแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน และแผนที่ 3 การจัดกิจกรรม เรื่อง การทำแนวกันไฟป่า หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อสรุปและได้ข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญตามวัตถุประสงค์แล้ว ก็นำมาซึ่งแผนการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวแล้วจึงวางแผนจัดตารางการดำเนินกิจกรรม พร้อมทั้งสรุปผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรัทศน์ โรจน์กิจจากุล และพระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี ที่สรุปว่า ประเด็นปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านวังหม้อ ตำบลบ่อ อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน คือประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนไม่ยั่งยืน ประชาชนไม่เข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์การอนุรักษ์ป่าชุมชน (อีรัทศน์ โรจน์กิจจากุล และพระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี, 2563) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา เสนงูงา และพระมหามิตร จิตปัญโญ ที่สรุปว่า กลุ่มเยาวชนจิตอาสา

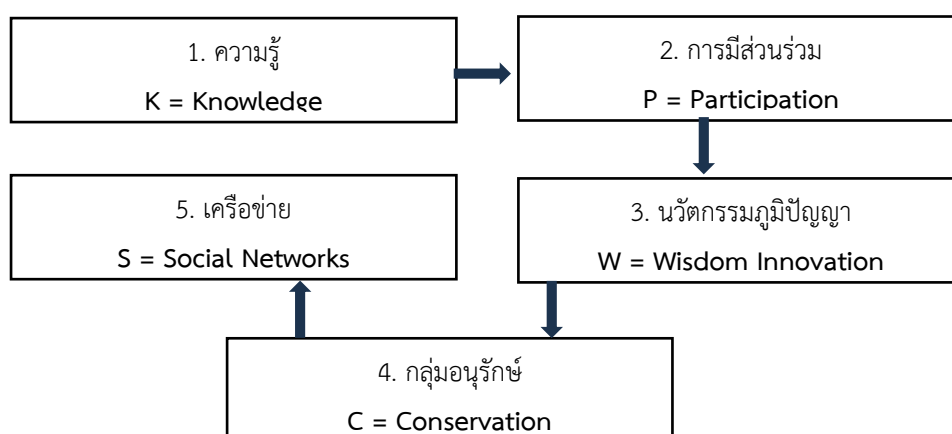
มีอุดมการณ์ มีการรวมตัวของกลุ่มขึ้นจากการอบรม และการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อปกป้อง อนุรักษ์และพิทักษ์รักษา ป่าไม้ บ้านหนองบัว ให้อุดมสมบูรณ์จากการลักลอบตัดไม้พะยูนในชุมชนที่ตนอาศัย รูปแบบการสร้างจิตอาสาของเยาวชน บ้านหนองบัวในการอนุรักษ์ป่าชุมชนคงทำเล-ตอนใหญ่ พบว่า เป็นการอบรมและสร้างจิตสำนึก ที่มากกว่านั้นมีการ สร้างเครือข่ายในการฟื้นฟูป่าไม้ของเยาวชนบ้านหนองบัว นอกจากนั้นยังมีการการบวชป่าเป็นการแสดงออก เชิงสัญลักษณ์ทางความเชื่อในพระศาสนา ที่จะช่วยคุ้มครองป่าได้ส่งเสริมรูปแบบการสร้างจิตอาสาเชิงพุทธ ของเยาวชนจิตอาสาบ้านหนองบัวในการอนุรักษ์ป่าชุมชนคงทำเล-ตอนใหญ่ พบว่า รูปแบบนั้นจะต้องเน้นไปที่การ สร้างกลุ่มคนร่วมอุดมการณ์ในภาคีเครือข่ายเพื่อฟื้นฟูป่าไม้ให้กับชุมชน และสร้างกลุ่มจิตอาสาเชิงพุทธให้กับ เยาวชนด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ (ปัญญา เสนงูญา และพระมหามิตร ฐิตปัญโญ, 2563)

กลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน คือ 1) กลไกเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้วยภูมิ ปัญญาเป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาถึงลูกถึงหลาน ผ่านพิธีกรรม คือ พิธีไหว้ผีขุนน้ำ พิธีสืบทอดป่า บวชป่าต้นน้ำ ป่าสมุนไพร่พื้นบ้าน การทำป่าเปียก การทำฝายชะลอน้ำโดย ภูมิปัญญาชาวบ้าน การใช้ประโยชน์จากป่ามาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ 2) กลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ด้วยเครือข่ายชุมชน การรวมกลุ่มสร้างเครือข่าย บทบาทหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมการเกื้อหนุน การมีส่วนร่วมทุก ภาคส่วน ทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็งนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน และยังมีการปลูกจิตสำนึก เยาวชนในเรื่องการปลูกป่า รักสิ่งแวดล้อม ฝานความร่วมมือสามัคคีจะทำให้เกิดพลังในการตื่นตัวช่วยเหลือชุมชน เข้มแข็ง ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูได้อย่างยั่งยืน 3) กลไกการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืน การขับเคลื่อน การอนุรักษ์ผ่านกิจกรรมของประชาชนในพื้นที่และใกล้เคียง ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ นับว่าเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ป่า เพื่อความยั่งยืน การยึดถือแนวทางปฏิบัติที่เป็นไปในทางเดียวกัน และ 4) กลไกนวัตกรรมสังคมที่เกี่ยวกับการวิจัย สำคัญต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน ทุกคนในชุมชนชาวกันตูละ รักษา หวงแหวน และมีข้อตกลงร่วมกัน การส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนในชุมชน การส่งเสริมอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินงานของป่าชุมชนแต่ละแห่ง ก็ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความต้องการของชุมชนที่มุ่งหวังได้รับจากป่าต้นน้ำของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ บุญเขียน เพชรลำพัน และคณะ ที่สรุปว่า ป่าต้นน้ำตาด กวางซี ส่วนมากเป็นป่าดงดิบแล้งและป่าเต็งรัง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ไม่ผลัดใบและพันธุ์ไม้ผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง ปัจจุบันมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพื่อทำ การเกษตรมากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางซี เป็นรูปแบบการดำเนินการจากบนลงล่าง ประกอบด้วย 5 หน่วยงาน ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำใช้ประโยชน์ป่าต้นน้ำ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์การบริหารชุมชน และประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานรัฐเป็นหน่วยงาน ที่มีบทบาทมากที่สุดในการดำเนินงาน โดยผ่านองค์การบริหารชุมชนสู่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการได้รับการ สนับสนุนจากภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา องค์ความรู้จากการวิจัย คือ ประชาชนในพื้นที่ป่าต้นน้ำยังดำรงชีวิต โดยการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะการทำเกษตรเป็นหลัก ส่วนรูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำประกอบด้วยผู้ที่มี ส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ดังนั้น ภาครัฐควรสนับสนุนการเปลี่ยนอาชีพจากการทำเกษตร เป็นอาชีพการให้บริการท่องเที่ยวแทน และภาครัฐต้องเป็นแกนนำในการสร้างแนวร่วมกับชุมชนในเขตต้นน้ำ รวมถึงองค์การบริหารชุมชน ภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการดำเนินการฟื้นฟูป่าแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

(บุญเขียน เพชรลำพัน และคณะ, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วินิจ ผาเจริญ ที่สรุปว่า บริบทของชุมชนด้านสังคม มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายอย่างเหนียวแน่น ด้านการเมืองการปกครอง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นคุ้มชุมชนต่าง ๆ มีการตั้งข้อปฏิบัติ กฎ กติกาของหมู่บ้านร่วมกัน ด้านวัฒนธรรมประเพณี มีความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากร ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชน ในการค้นหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป้องกัน แล้วจึงดำเนินการสร้างความตระหนัก หล่อหลอมแนวคิดและสร้างอุดมการณ์ เพื่อเป็นการจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม และส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยภาวะผู้นำ ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยระบบภาคีเครือข่าย ปัจจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี ปัจจัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐองค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม (วินิจ ผาเจริญ, 2563) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรพงศ์ นามวงศ์ และชนิดา สุวรรณประสิทธิ์ ที่สรุปว่าความชื้นในดินเฉลี่ยในเดือนพฤศจิกายน มีสูงสุด รองลงมา คือ เดือนพฤษภาคม เมษายน ธันวาคม กุมภาพันธ์ และมีนาคม ตามลำดับ นอกจากนี้ดัชนีความชื้นในดินที่ได้จากภาพถ่ายดาวเทียม และเปอร์เซ็นต์ความชื้นในดินที่ได้จากตัวอย่างภาคสนาม และวิเคราะห์ในท้องปฏิบัติการในแต่ละเดือนไม่มีความสัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตาม มีความสัมพันธ์ตามฤดูกาลที่มีนัยสำคัญ โดยมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง (0.653) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการติดตามภาวะแล้ง โดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียมเพื่อประเมินความชื้นของดินในพื้นที่และวางแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ (จักรพงศ์ นามวงศ์ และชนิดา สุวรรณประสิทธิ์, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ ได้พบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสามารถแสดงเป็นโมเดล ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง โดย KPWCS Model ดังนี้ ความรู้ K = Knowledge เป็นกระบวนการศึกษาความรู้ในเรื่องของการจัดการป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน เช่น เรื่องคนกับป่า หลักการจัดการ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่าง ๆ กระบวนการขั้นตอนการปฏิบัติต่าง ๆ พร้อมทั้ง การขยายองค์ความรู้สู่ชุมชน การมีส่วนร่วม P = Participation เป็นกระบวนการหาแนวร่วม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน นวัตกรรมภูมิปัญญา W = Wisdom innovation เป็นกระบวนการส่งเสริมกิจกรรมในการพัฒนารูปแบบ ของการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยวิถีชุมชน สืบทอดมาจากภูมิปัญญาในอดีต ส่องค์ความรู้ใหม่ ๆ เช่น นวัตกรรมทำให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เพื่อให้สะดวกต่อการสื่อสาร เข้าถึงชุมชนได้กว้างขวาง และรวดเร็ว การใช้ประโยชน์จากป่า มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ การเพาะเห็ดขยายพันธุ์เห็ดด้วยการใช้สปอร์ กลุ่มอนุรักษ์ C = conservation เป็นกลุ่ม ที่ได้มีการร่วมแรงร่วมใจกัน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน ตลอดจนฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงแผนงานในการอนุรักษ์ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม เครือข่าย S = Social Network เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมที่ครอบคลุมและต่อเนื่อง เช่น การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ องค์ความรู้ ผลงานต่าง ๆ การจัดหาผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และการขยายผล เมื่อชุมชนมีความรู้ความ เข้าใจในเรื่องของการจัดการป่าต้นน้ำ เกิดจิตสำนึกที่ดีในการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟู สามารถขยายความรู้ต่อชุมชน ได้ดี เพราะจากถิ่นที่อยู่มีความผูกพันกันมานาน “คนกับป่า” จึงมีประโยชน์ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของ ชุมชน จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยใช้กระบวนการส่งเสริมกิจกรรมพัฒนารูปแบบของการ จัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน ที่สืบทอดมาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล ที่สามารถประเมินความสำเร็จได้อย่างชัดเจน มีกลุ่มอนุรักษ์ทั้งองค์กรและบุคคล ที่ร่วมแรงร่วมใจส่งเสริม และขับเคลื่อนโดยกระบวนการเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมที่ครอบคลุมและต่อเนื่อง จนเกิดผลสำเร็จได้จึงเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่ยั่งยืนต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า การศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชนในอดีต ประกอบด้วย พิธีสืบชะตาป่า พิธีบูชาป่า พิธีปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน การทำแนวกันไฟป่า โดยการ พัฒนากลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาสาธิตกับวิถี ชุมชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญ ที่สืบสานจากภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผ่านพิธีกรรม การพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างป่า น้ำ และคน เป็นการสร้างความสามัคคีปองต้องร่วมแรงร่วมใจ ขับเคลื่อนเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนต่อไป และนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟู ป่าต้นน้ำโดยวิถีชุมชน คือ กลไกภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น กลไกเครือข่ายชุมชน กลไกขับเคลื่อนการอนุรักษ์ เพื่อความยั่งยืน กลไกนวัตกรรมสังคม จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้ 1) รัฐควรมีการจัดทำนโยบายการ อนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นป่าเชิงนิเวศ และ 2) หน่วยงานต่าง ๆ ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อน การปกป้องรักษาฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม และข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ประโยชน์ มีดังนี้ 1) ทุกภาคส่วนมีจิตสำนึกที่ดีมีความสามัคคีเข้มแข็งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสืบทอดการ

อนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำโดยวิธีชุมชนอย่างต่อเนื่อง และ 2) ชุมชนและเยาวชนต้นแบบมีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมเครือข่ายทุกพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- จักรพงษ์ นามวงศ์ และชนิดา สุวรรณประสิทธิ์. (2566). สิ่งสำคัญในดินเป็นผลมาจากข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ป่าต้นน้ำ หมู่บ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิทยาศาสตร์บูรพา, 28(3), 1620-1639.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. (2543). การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล และพระสมุห์อุทัย อุทัยเมธี. (2563). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 5(3), 239-253.
- น้ำทิพย์ กาศศรีชัย. (2567). ความสำเร็จของเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ บ้านแม่ตุงติง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 6(1), 109-120.
- บุญเขียน เพชรลำพัน และคณะ. (2566). รูปแบบการฟื้นฟูป่าต้นน้ำแหล่งท่องเที่ยวตาดกวางชี แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 8(1), 68-83.
- ปัญญา เสนงู และพระมหามิตร จิตปัญโญ. (2563). รูปแบบการสร้างจิตอาสาเชิงพุทธของเยาวชนจิตอาสาบ้านหนองบัวในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ ตำบลช้างเผือก อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 8(3), 1072-1083.
- วินิจ ผาเจริญ. (2563). การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ กรณีศึกษา บ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 20(2), 113-126.
- วีระศักดิ์ สมยานะ. (2552). การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของภาคชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สมชาย ศุภปัญญาพงษ์ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. (2564). การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองค่างโดยชุมชนบ้านหนองกอง กองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 6(1), 90-102.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2551). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุพักตรา สุทธสุภา. (2567). การศึกษาการอนุรักษ์ธรรมชาติในภูฏาน: การนำไปประยุกต์ใช้บางประการสำหรับประเทศไทย. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(7), 137-152.